



”Etiska regler är bra, men om de stannar på pappret utan kraft att påverka yrkespraktiken, då kan deras nytta förvandlas till skada. Ty då bidrar de, om man ska spetsa till det, till att sprida vilseledande information om journalisters och informatörers yrkesetik.”

Nya utmaningar mot yrkesetiken

När de båda flygplanen av typen Boeing 737 och Boeing 767 flög in i World Trade Centers båda 110 våningar höga torn den 11 september, så var det en unik händelse. Unikt var också att skeendet kunde bevittnas live, i direktsändning. Sällan har en nyhet spridits så fort. Inom bara en timme kände 65 procent av svenskarna till den tragiska nyheten om terrorattackerna. Vad detta exempel illustrerar är att nyhetssystemet i dag inte bara är globalt, utan också att det är verksamt i princip dygnet runt. De fördröjningar som finns från att händelser sker till dess att de via medierna når mediekonsumenter i olika länder, är minimala. Åtminstone när det handlar om stora dramatiska händelser, där inget medieföretag har ensam tillgång till nyheten.

Att gå igenom tidningsartiklarna och teveinslagen kring terrorattackerna visar också hur denna snabba nyhetsprocess kan leda till att direkt osanna uppgifter får spridning. Exempelvis rapporterades det i vissa medier om att en bomb hade utlösts vid State Department i Washington. Någon dag senare rapporterades det också att fem brandmän hade hittats levande i ruinerna av World Trade Center, efter att ha varit instängda sedan den 11 september. Båda dessa uppgifter visade sig senare vara felaktiga, något som dock inte rapporterades i alla medier och inte lika stort som de ursprungliga nyheterna hade rapporterats.

Många av tidningsartiklarna och teveinslagen i svenska medier hade dessutom sitt ursprung i amerikanska medier. Svenska journalister gjorde i ett flertal fall sina artiklar och inslag utifrån amerikansk journalistik, utan att göra egna undersökningar.

Vad dessa exempel visar är att det moderna massmediesystem som Sverige är en del av inte bara är globalt och att det verkar i realtid, utan också att våra samhällen bör karaktäriseras som andrahands-, tredjehands- eller fjärdehandsinformations-samhällen, snarare än som informations-samhällen. Detta innebär att utrymmet för såväl medvetna som omedvetna felaktigheter och manipulationer av sanningen har blivit allt större. Därmed ställs journalistiken, men även informatörer och andra som är verksamma med att inhämta, analysera och sprida information, inför nya utmaningar och nya frestelser. Kraven på genomtänkta yrkesetiska regler har därför blivit allt viktigare, liksom kravet på att dessa regler efterlevs.

Här kan man dock ställa sig frågan om hur verkligheten egentligen förhåller sig. Tittar man på journalistikens etiska riktlinjer står det att ”massmediernas roll i samhället och allmänhetens förtroende för dessa medier kräver korrekt och allsidig nyhetsförmedling”. I informatörernas etiska regler är motsvarande första punkt att ”ge korrekt och allsidig information”. Men vilka procedurer finns för att säkerställa att informationen är korrekt och allsidig? Vilka möjligheter ges mottagarna av journalistiska produkter respektive produkter av informatörer att avgöra om informationen är korrekt och allsidig? Är informationen tillräckligt öppen och ”genomskinlig” för att läsare och tittare ska kunna vara källkritiska?

En annan punkt i journalistikens etiska riktlinjer är ”var kritisk mot nyhetskällorna. Kontrollera sakuppgifter så noggrant som omständigheterna medger, även om de tidigare har publicerats. Ge läsaren/mottagaren möjlighet att skilja mellan faktaredovisning och kommentarer”. Och i informatörernas

riktlinjer är den andra punkten att ”alltid kritiskt granska underlag för information, ej undanhålla relevant information och ej sprida osann eller vilseledande information”. Men vad innebär egentligen detta i praktiken; kan man inte alltid skylla på vad ”omständigheterna medger”? Vilka möjligheter har egentligen journalister och informatörer att alltid vara kritiskt granskande, när information flödar i realtid och det ställs hårda krav på snabbhet och aktualitet?

Bara dessa två punkter visar att det finns goda skäl för såväl journalister som informatörer att diskutera innehållet i de etiska reglerna – en diskussion som delvis skulle kunna föras gemensamt, för det finns likheter mellan respektive yrkesgruppers etiska regler. De visar också att diskussionen måste breddas till att inte bara handla om innehållet i de etiska reglerna, utan också om hur de ska kunna efterlevas i praktiken och hur mottagarna ska kunna kontrollera avsändarna.

Etiska regler är bra, men om de stannar på pappret utan kraft att påverka yrkespraktiken, då kan deras nytta förvandlas till skada. Ty då bidrar de, om man ska spetsa till det, till att sprida vilseledande information om journalisters och informatörers yrkesetik. Det skulle inte bara gå stick i stäv med de skrivna reglerna, det skulle också skada journalisternas, mediernas och informatörernas trovärdighet. Med rätta, dessutom. Visst är möjligheterna att vinna trovärdighet genom manipulerande av fakta och genom imagebyggande större idag än kanske någonsin förr, men sådan trovärdighet är vare sig förtjänad eller långsiktigt hållbar.